

աւ որ էր իսկապէս նոյն երկրարբանին նախ-
նական և բնիկ հայ հնչումը: Այս հնչումը
կ'ունենայ երբ կը գտնուի բառի մը ծայրը,
(երբ բառը հղովումով կամ նոյնպէս էական
բայէն անմիջապէս առաջ գրուած չէ): Այս-
պէս են ցաւ, ցաւ. քառաս, պոռաւ. նաւ,
նաւ. հաւ, հաւ. արքաւ, ագուաւ. անիրաւ,
անիրաւ. քարաւ, ծարաւ. քարաւ, անծրել,
թաթաւ բառերը: Այս պարագային աւ չըն-
տեալ է:

12. Երկրորդ. աւ երկրարբանին վերջին
մասը մի քիչ խտանալով, չ հնչուել կը վե-
րածուի վ հնչական բաղաձայնին, որով երկ-
րարբանը կը ձայնափոխուի ալ վանկին: Այս
փոփոխութիւնը տեղի կ'ունենայ այն ժամա-
նակ՝ երբ աւ կը գտնուի բառի մէջ ձայնա-
ւորի կամ հնչական բաղաձայնի քով. այս-
պէս են. ամբարդալում, ամբարտաւան. ա-
վազան, աւազան (եկեղեցոյ). ալիկի՝ առա-
ւել, աւելի. ալըլի՝ աւելի. ըստիցան՝ բա-
ւաւան. զալաք՝ զաւաթ. զըլիալօր՝ զլիա-
ւոր. յերգնալօր՝ երկնաւոր. զալագ՝ զաւակ-
ցիլալօր՝ ձիաւոր. քաղալօր՝ թաղաւոր. բե-
րանալաք՝ թերեհաւատ. լալալ՝ կուտը հա-
նելէ վերջ խաշած և պահելով չորցուցած
սալոր (լաւաշ ձեւէ մը). խալաք՝ խաւար-
գանալօր՝ կամուտը. հարսնալօրաք՝ հարսու-
նաւորը. հալկեյ՝ ախորժիչ, հաւիչ՝ հալադ,
հաւաթը. հալադալ՝ հաւատալ. հալադալիմ՝
հաւատարիմ. հալգիթ՝ հաւկիթ, ձու. ցալ-
նալօր՝ ձայնաւոր, դալիթ. ըրգնալօր՝ ճգնա-
ւոր. մեղալօր՝ մեղաւոր, յանցաւոր. նալա-
գադիթ՝ նաւակատիթ. շերտալօր՝ շնորհաւոր.
ռալալօր՝ ռաւատաւոր. ռանալօր՝ հարուստ,
ռանաւոր. քարալօր՝ պարտաւոր. տաղալօրալ-
սանաւարտ (եպիսկոպոստ). տալում՝ տաւան.
տըլալօր՝ սգաւոր. դալաք՝ դուար, արլառ.
ցալիչ ցաւել. փառալօր՝ փառաւոր:

Նոյնպէս է երբ աւ յանգող բառ մը հո-
ղովումով կամ բաղաձայնով ժամանակ ձայնա-
ւոր կամ հնչական բաղաձայնի մը պատա-
հի. այսպէս լաւ, լալի, լալէ, լալեր, լալնայ,
քառաս՝ պոռաւ, քառալմալ՝ պոռաւիլ. քառ-
վի՝ պառաւաւ. նաւ, նալօռ, նալերօռ, անի-
րաւ, անիրաւորքոռ. և այլն: Ինչպէս նաեւ
միջապէս յառաջ գտնուի, քառալ է. լալ էր.
անիրաւ էիր՝ անիրաւ էիր: — Բացի այս
վերջինէն, միւս բոլոր պարագաներուն մէջ
ալ անշուշտ է:

13. Երրորդ այս հնչական բաղաձայնը
կորսնցնելով իր հնչականութիւնը, կը դառ-
նայ խուլ ֆ-ի, որով երկրարբանը կը վե-
րածուի ալ վանկին: Այս ձայնափոխութիւնը
տեղի կ'ունենայ այն ժամանակ՝ երբ աւ

բառի մէջ՝ խուլ բաղաձայնի քով կը գտնուի.
օրինակ. ցաւ, ցալի, ցալիչ, քայց ցալցընել՝
ցաւեցուցանել. լաւ, լալեր, լալնայ, քայց
լալցընել: Այստեղ եւս ալ անշուշտ է:

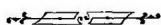
14. Մեր նախորդ օրէնքներուն համաձայն
կրնայ պատահիլ որ (հմտ. թիւ 2, 3) բա-
ռի մէջ ալ վանկը գրկուելով իր նախաձայն
աւէն, վերածուի պարզապէս վ-ի (ձայնա-
ւորի կամ հնչական բաղաձայնի քով). այս-
պէս են հեծկլօր՝ զինուոր (հեծելաշար բառէն՝
նշանակութեան փոփոխութեամբ). քաւքլներ՝
պառաւ.ք. նաեւ քանկօր՝ գործաւոր:

Եթէ սակայն այս վ-ը խուլ բաղաձայնի
պատահի, իր հնչականութիւնը կորսնցնելով
կ'ստանայ խուլ ֆ ձայնը. ասոր համար ու-
նինք միակ՝ քայց գեղեցիկ օրինակ մը. այն
է քաքաւ՝ անծրել, քայց սեռական քաքիտ,
յոքնակի՝ քարֆլներ՝ անծրեններ:

15. Աւ երկրարբան ստացած է ել ձեւը
միակ մտաի մը մէջ՝ որ է հանգիլօր՝ լաւ
մարդ (հարկաւոր ձեւէն). քայց ասոր հակա-
ռակ ունալօր՝ հարուստ՝ որ ուրիշ բարբառ-
ներու մէջ ել ձեւն առած է (հմտ. պոլսե-
ցոց ունեկլօր), Սուլալալի գաւառաբարբառին
մէջ փոփոխութիւն մը չէ կրած: Գալով ա-
ռաջօտ բառին, այս ալ ստացած է առկադաւ
ընկընելալ ձեւը:

ՀՐԱՅՈՒՄ 3. ԱՅԱՌԻՆՆ

Շարայարեյի

ԳՐԱԽՈՍՍԱԿԱՆ ԱՆԿԱՐԿՆԵՐ

1. Մատենէոս Ուռնայեցի, Ժամանագրու-
քիւն. Բ. տպագրութիւն: — Վաղարշապատ,
տպարան Մայր Աթոռոյն տրոյ իշխմամբ,
1398. 8°. Է + 448 էջ:

1896ին Երուսաղէմ եղած առաջին տպա-
գրութենէն շատ աւելի կատարեալ է ներկայ
հրատարակութիւնը: Երուսաղէմի տպագրու-
թիւնը կատարուած է երկու ձեռագրաց վը-
րայէն, որոնք ժէ դարն առաջ չեն անցնիր,
և ինչպէս կը վկայէ նոյն հրատարակութեան
յառաջբանը, լի բազմապատիկ վրիպակ-
ներով իմաստներու և բառերու, և գծաւոր-
մաց տեղերն ուղղուած գաղղիական թարգ-

մանութեան վրայ. մինչդեռ ներկայ հրա-
տարակութիւնս որ արդիւնք է Մամբրէ վար-
դապետ Մելիք-Աղամբանի և Ներսէս սար-
կաւոյ Տէր Միգայլեանի աշխատասիրու-
թեանց, կատարուած է վեց ձեռագրաց վը-
րայէն, անոնց ամենէն ընտիրը (թիւ 1693)
իբր բնագիր գործածելով, և Երուսաղէմի
հրատարակութեան հետ ևս համեմատուած,
Յառաջաբանէն կը տեղեկանանք՝ որ ներկայ
տպագրութեան բնագիրը կը տարբերի Երու-
սաղէմի տպագրէն՝ ոչ միայն բազմաթիւ փոքր
յաւելումներով, այլ նաև կը պարունակէ 2
մեծ հատուածներ, որոնք կը պակսին թէ՛
Ա տպագրութեան և թէ՛ միւս ձեռագրաց մէջ և
այդ պակաս մասերը նշանակուած կը գտնենք.
նոյնպէս Յովհան Կոպեանի տեսիլը՝ Զեռա-
գրաց տարբերութիւնքն ևս նշանակուած են
ստորեւ. Տպագրութիւնը խնամքով է:

Հ. Ա. ՂԱԶԻԿԵԱՆ

2. Հայ ռամկեն հասարակութեան Գրեց Դոկտոր
Մանուկ Արիկեան.

Շատ հետաքրքրական և հմտալից տե-
տրակ մի, բաղկացեալ 127 էջերէ, և բո-
վանդակեալ ի ժԱ զուխս, որոնք կը պա-
րունակեն հետեւեալ նիւթերն.

Ա. (12 1-8). Գրաւոր աղբերք, և Հայ
ռամկին հաւատոց ընդհանուր նկարագիրն.

Բ. (8-29). Հաւատք հոգւոց, պաշտօն
մեղեւոց, Տեսիլ և Երազ, Երեւոյթը հրաժա-
րեալ հոգւոց, Ռարուականք և նոցա չար ազ-
գեցութիւնք, Ոգիք, Հոգիք իբրև լոյս, Ոգիք
իբրև լուր, Բարոյական գրողք և կրկին
Պահապան հրեշտակք, Մահ, Ճանապարհ-
հորդութիւն հոգւոց անդիլի աշխարհը, Դա-
տաստան հոգւոց, Պաշտօն ոգւոց, և նորա
յարընչութիւնն ընդ Աստեղաց, Երկինք, Ար-
քայլութիւն և Դժոխք:

Գ. (29-50). Լոյս և Խաւար, Գիշերային
չար ոգիք, Աղօթք իբր զգուշութեան և բժշ-
կութեան միջոց, Երեկոյեան աղօթք և Տես-
կան պահապանք, Քնոյ պահապանք և Տը-
փանց ոգիք, Քնոյ ծաղիկ և ոգիք, Լուսոյ
աստղ, Լնտանեկան աջադաղ, Արշալոյս,
Արեգակն, Լուսին և Արև, Ծիր կաթին:

Դ. (50-57). Բախտի հաւատք, Աստեղք,

Երկնից անիւր, Ժամանակ, Բախտի վճիռք,
Ամահութիւն, Բախտ:

Ե. (57-66). Պաշտօն ջրոյ, տնկոց, ազ-
բերաց և ծառոց. Տօնահանդէս ջրոյ և Ծառ-
կանց, Ռամկական վիպական բանաստեղ-
ծութիւն:

Զ. (66-74). Պաշտօն կրակի, Սովորա-
կան կրակը, Կրակը և ջուրը իբրև երկու
եղբարք, Թոնրի կրակը և նորա պաշտօնը,
Կրակի ապականիւր, Արևապարձակետի կրա-
կը:

Է. (74-77). Պաշտօն օձից:

Ը. (77-95). Մըրկի գրոյցք. Մըրկի վի-
շապը, Մըրկաց պատերազմը, Ծովնար,
Սանասար՝ շանթի դիպագնք, Շանթ և նորա
նշանակը, Երաշտութիւն և այն միջոցին կա-
տարուած արարողութիւնք:

Թ. (95-100). Հոգմոց ոգին:

Ժ. (100-113). Ջրոյ, անտառաց և լե-
րանց ոգիք, Հրեղէն ձի, Հնարք, Պարիկը
և Յաւերժհարսուց, Քաջք, Դեւ:

ԺԱ. (113-127). Դիւթական խօսք կամ
աղօթք. Չար ոգիք, Գայլ և նորա համար
զուարթուած աղօթք, Մարդապայլ, Ալք և
Ծննդականամ օրերոյք, Հիւանդութեանց ոգիք
և Չար աչք:

*

3. Վիլհելմ հառաք. Հրեայ Արեւիք որ
ուլիւն լիք տեսել. Թիֆլիս տպ. Կ. Մար-
տիրոսեանցի 1889:

Միշակ մեծութեամբ տետրակ 17 էջերէ
կազմուած: Վէպ մ'է որ պատահել է Մա-
րտիրոսեան հօգոր Մուշկ-Իգմայիկ Սոյլթանի
թագաւորութեան ժամանակ:

Հեղինակն ուղեր է՝ առանց մասնաւոր
ցոյց մը տալու ցուցնել թէ հրեայն որչափ
հեռաւոր է ու ճարտար իր գործոց մէջ,
հնարագէտ ու խորամանկ վտանգի առնն
որով և շատ անգամ վտանգէ չ'ազատիր:

Վիպապանդութիւնը ոչ իրթին է շատ ու ոչ
ձգարիչ. ունի և անբնական մասեր, բայց լե-
զուն պարզ ու հասկնալի է և տպագրու-
թիւնն մաքուր:

Հ. Վ. Ռ.

4. Վիլհելմ Հառաք. Երկտասարց ան-

գլխացիւն. քարգմ. Որ. Ծ. Տ.-Ն. (Հրատ. Բճկ. N.º 154) — Թիֆլիս, տպ. Կ. Մարտ. 1899, 80, 42 էջ։

Զուարճալի պատմութիւն մը որ տեղի ունեցեր է Գերմանիայի Հաբսպուրկի կողմը, Գրինովիզէր անունով փոքրիկ քաղաքին մէջ։ Նպատակն է կրթել երիտասարդական Հա. սակը՝ չնմանելու կապիկ նման ամէն լաւ տես. նուաժ անձի կամ իրի։ Լեզուն ըստ բաւա. կանին մաքուր։

Հ. Ա. Դ.

ՍՈՒՐԱՏ-ՌԱՓԱՅԷԼԵԱՆ ԼԻԿՈՆԻ

ԱՇԱԿԵՐՏԱՅՑ

ՊԱՍԿԱՍՈՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՆԴԷՄՆ

ՍԱՅԻՍԻ 25Ը Մուրատ—Ռափայէկան Լիկիոնի յաղթանակի Հանդիսաւոր օրերէն մին էր. անձիշդ չէ ըսելն՝ թէ վարժարանի մը յաղթանակի օրն է՝ աշակերտաց փայլուն և յաջողակ կերպով ուսմանը աւարտելով պսակներու և վկայականաց արժանանալն։ Նոյն աւուր յաղթանակն ի՞նչ գերազանց բան զնախորդա Համարինք, անտարակոյս պիտի չսխալինք։ Յիշատակի օր մ'էր այն օրն յորում վկայականներու կ'արժանանային աշակերտներ, որոց նման քաշեր՝ ըստ վկա. յովման օտարազգի տէրութեան բարձրա. զոյն պրօֆէսորներու չեն տեսնուած։ Որչափ այս բացատրութիւնը լսողիս և ընթերցողաց չափազանցութեան գաղափար մի կու տայ, սակայն Պրօֆէսորներն զայն իբրև անուրա. նայի ճշմարտութիւն կ'ընդունին, և այն ա. շակերտներէն կ'ուզեն ցրուել իրենց թագա. տրական վարժարաններու մէջ, յօրինակ մտքի կարողութեան և յարատեակ տոկոսն աշխատութեան։

Նոյն օրն էր յորում ակն յայտնի կը տեսնուէր Հոչակաւոր կրթական Հաստա. տութեանս նորակազմ ծրագրի՝ յուսալի ար. զեանց իրագործումը։ Ի ներկայութեան

Միաբանութեանս վեհ պետին Գեր. Իգնա. տիոս Կիւրեղեանի, Նահանգապետ Պարոն Վինսպիրի, փոխ-քաղաքապետ ֆելդէկրի. նիի, Ռուսական Հիւպատի, Ս. Ղազարու ծերունի և երիտասարդ յարգելի Հարց և այլ պատուաւոր տեղացի ազնուաշուք ան. ձանց կը կատարուէր վարժարանիս Հանդէ. սը, որ սկսաւ աշակերտաց երգումն առաջ. նորդութեամբ Լիլէօ Մարքօ Ֆոսքարիի ա. նուանի երաժշտագետաց. մէջ ընդ մէջ եր. գերու՝ յաշակերտաց ոմանք կ'արտասանէին Հայ. իտալ. գաղ. անգլ. գերմ. Թրքերէն բանախօսութիւնք, իբր թարգման երախտա. զէտ սրտի առ Միխիթար, իրենց դրուատելի բարեբարներն և առ մեծարգոյ Տիսուչն։ Էմիլիօ Դեզա իտալացի լեզուագէտ բեզուն գրիչը Հանդիսականաց ուղարկութիւնը խեց Հետազայ ճառողն։

Այս դահլիճիս մէջ նուրբ և երազ ճառազայթ. մեր իրարու կը հանդիպին թէ՛ առաւօտին և թէ՛ երեկոյեան, արեւելքէն և արեւմուտքէն, այնպիսի մշտնջ. որ կը շողողան այսպ առջեւ և կը զուարճացնեն, որ կը շերմացնեն և կը մխկիւրարեն սրտեր։ Խորհրդաւոր մշտն մ'է մասն արեւգակն, այն աստուածմ՝ որ եթէ մէկ կող. մամէ կը ծագի՝ իրեն մատակարար քաղաքա. կիրթ մտածմամբ հին ցեղերու մէջ, միւս կող. մամէ իւր մարը մտնելու ժամանակ կը կենդա. նացնէ ուրիշ գործեր և ուրիշ ազգեր, որք հե. տամուտ են հմաւանդ ժառանգութիւնն աւելի եւս փոխացնելու և արգասաւել տգործանելու։ Աչքի սցնպէս կ'երեւնայ՝ որ այդ աստուածութիւնն՝ երկար գիշերուամբ մը մէջ ծուլութեամբ կը հանգ. չի. բայց հոպս ուրեմ կը ծագի և ցոյց կու տայ իւր մակնիկն զօրութիւնն և գեղեցկութիւնը։ — Քաղաքակրթութեան տարեգրող մասին այսպի. սի փոխ ընդ փոխ յեղաշրջմանց վրայօք՝ աւելի եւս զուարթութեամբ կը խորհին միտք՝ ձեր մէջ գտնուած ժամանակ, ո՞վ պատամիր, որք ա. րեւելքէն եկած՝ ո՞վ պարեմն պիտի վերադառ. նայ։ Ձեր ուժերը զօրացան այն գիտութիւնն. ըսով՝ զորս այստեղ ստացաք. քանի որ ա. րեւմտական տոհմերը միջամրի ելած՝ կ'ուզեն տո. կուսօք վնարել հեռաւոր թրուներու՝ ինչ որ մոցա պապերէն ստացել են։ Անմոռաց յիշեցէք այն երկիրը՝ որ ասովնական եղաւ ձեզի. արդէն մորա մէջ տեղի ունեցած քաջարի մարդկանց գործերը, իմաստասիրաց գիտութիւնը, ըսմաս. տեղումներու խանդը՝ որք մերկայացուած են մար. մարդիմներու, մկարմներու, և գրքերու վրայ՝ յայտնի կը խօսին առ ձեզ պատմութեանց էջն.